

A hejgetés¹

A magyar kutatók az egyik legrégebbi, samanisztikus elemeket tartalmazó rítusnak tartják a moldvai csángó magyarok körében élő *hejgetést*, mely a magyar nyelvterület nyugati peremterületén élő *regölés* keleti párhuzama, voltaképpen nagy zajkeltéssel, dobzenével és alakoskodással járó, jellegzetes újévköszöntő népszokás. Diószegi Vilmos impozáns összehasonlító anyag segítségével azt bizonyította, hogy a több magyar rítusénekekben is előforduló *haj/hej* szó régi sámánének maradványának tekinthető.² Pais Dezső a dunántúli regösénekekben előforduló *hajgatást* és az észak-moldvai Szabófalván lejegyzett *hejgetést* nyelvészeti példák segítségével szintén nagyon régi varázsénekeknek tartotta.³ Különböző nyelvészeti és etnológiai kutatások, eredmények után Diószegi Vilmos fogalmazta meg azt a véleményét, hogy az obi-ugor sámándob és sámánének neve, valamint a magyar *hajgatás/hejgetés* ugyanabból a szócsaládból származik.⁴ Demény István Pál még határozottabban azt vallotta, hogy a magyar táltosok egyik mágikus, rituális énektípusát hajdanán *hejgetésnek/hajgatásnak* nevezték.⁵

A folkloristák az elmúlt évszázadban három moldvai csángó faluban (Szabófalván, Lujzikalagorban és Klézsén) fedeztek fel magyar nyelvű *hejgetést*. Az első leírást Wichmann Györgynének köszönhetjük, aki még 1907-ben közölte helyszíni, szabófalvi gyűjtéséből származó rítusszövegét:

Keljetek fel bojérok,
gyujtsátok meg e gyortyákat,
nyisszátok ki ez ajtókat,
vesszétek meg e padakat,
adj Isztennek szent angyala!
Memből jöttünk, membe menünk,
lelketeket membe visszük,
testyeteiket fölbe tesszük;
gyió-fából koporsó,
leveliből borító,
z ágaiból legyező,
gyükeriből hangyázó.
Pusztá pajta fedetlen,
háram beréb hat szemvel:
Aho...!⁶

A mennybemenést emlegető sorok párhuzamát Demény István Pál a magyar regösénekekben és a *Júlia szép leány* balladájában, valamint a román karácsonyi kolindákban találta meg.⁷

Az óesztendő estéjén gyakorolt szabófalvi rituális ének újabb változatait Kallós Zoltán gyűjtötte össze a második világháborút követő évtizedben:

1. Kellyetek fel, bojérok,
Gyusszátok meg gyortyákat,

Nyisszátok ki zéjtukat,
Vesszétek meg padakat,
Tösszétek pohárokat!

Gyiófából koporszó,
Leveliből borító,
Zágaiból legyező,
Gyükeriből hangyázó;
Pusztá pajta fedetlen,
Három beréb hat szemvel,
Érva Bori aniátlan.⁸

2. Kellyetek fel, bojérok,
Sánnyátok ki ez éjtukat,
Gyujtsátok meg e faklyukat,
Tösszéték meg pohárokat,
Vesszétek meg e padakat,
Eljöttek a hejgetők.
Adjanak, mit akarnak!
Inkább kérünk csuk minkát,
Sza műk köszöntjük sziepen,
Ledszik honnét adzsanak!
Mász időre gyét eljevünk,
Adjanak 'z Iszten egisszéget!⁹

Sajnos, a szabófalvi magyar nyelvű hejgetés szövege csak elhomályosult, elég nehezen értelmezhető, töredékes formában maradt fenn. Azonban egy kisebb részletének párhuzamát Kriza János 1863-ban Kolozsvárt megjelentetett *Székely népköltési gyűjteménye* őrizte meg:

Árva bornyú anyátlan,
Pusztá pajta födetlen,
Három verébnek hat szöme,
Szenes csutak feteke.¹⁰

Weöres Sándor és Kallós Zsigmond ezt a székelyföldi találós kérdést hajdani, archaikus, pogány temetés leírásának vélte.¹¹ Demény István Pál a töredékesen fennmaradt hejgetőszöveg képeinek árnyaltabb megfejtését és értelmezését (Lükő Gáborhoz hasonlóan) csakis a kelet-európai (román, ukrán, bolgár) télközépi rítusénekek (pl. kolindák), köszöntők összehasonlító jellegű elemzésével látta megvalósíthatónak.¹²

A kutatók a Bákó környéki csángó települések közül csak Lujzikalagorban és Klézsén bukkantak ritmizálva előadott magyar nyelvű hejgetésre. A köszöntő csoport ebben a faluban általában 20-30 legényből állt. Az újesztendőt köszöntőket a *vatáfnak* nevezett kürtös vezette, akit a *hégető* vagy szövegmondó, egy dobos, egy *sültis* (furulyás), menyasszony és vőlegény, medvealakoskodó, valamint az ostorával hangosan pattogtató

fiú kísért el. Két legény tartotta kezében az úgynevezett *bikát*, amit harmadik társuk szólaltatott meg. Ez a rituális hangszer rendszerint egy kisebb túrós dézsából készült, melynek nyílását kifeszített bőrrel kötötték le. Az edény aljáról a bőrön át hosszabb lószórt vezettek át, amit ciberével megkent kézzel húzogattak, s így az bikához hasonló bögő hangot adott. Kalagorban rendszerint a kürtös kért engedelmet a háziaktól, majd a hégető a család ablakai előtt hangosan kiabálni kezdte a szövegét a furulya, a dob meg a bika halkabb kísérete mellett. Az ismétlődő refrének után a zenészek elhallgattak, s csak az ostorok hangos pattogása meg a legények hejgetése hallatszott.¹³

A köszöntő csoport tagjai a csángó falvakban (pl. Dormánfalván, Gorzafalván) dobok, furulyák, kürtök fülsiketítő zenéje mellett vonulnak, s a legtöbb szereplő az egész nap folyamatosan végzett szédítő erejű, forgó mozgástól rendszerint estére ekstatisztikus állapotba kerül. Amikor két ilyen köszöntő csoport találkozott az utcán, rendszerint szimbolikus vagy tettlegességig fajuló, reális küzdelem kezdődött közöttük. Megjegyezzük, hogy 2010. december 31-én Gorzafalván a „magyar” és a „román” legénycsapat tagjai között éppen a falu régi, római katolikus és újabb, ortodox része közötti átmeneti sávban alakult ki tömeges verekedés. Azóta Szilveszter és az újév első két napján nagyszámú rendőr kíséri a folyamatos fergeteges tánc és a nagy mennyiségű alkoholfogyasztás nyomán „transzállapotban” felvonuló maszkos legényseregek tagjait.

A XX. század második felében gyűjtött szövegek a csángó falvakban voltaképpen a románságnál újesztendő idején gyakorolt rituális ekehúzás (plugușor) köszöntőjével egyeznek meg, ahhoz hasonlóan eléggé terjengősen mesélik el a búza élettörténetét, kezdve először a szántás-vetéstől az aratásig, majd az őrlésen, sütésen át egészen az új kenyér vagy a friss kalács elkészültéig. Az azonban érdekes tény, hogy a Bosnyák Sándor által közölt tömör klézsei változat olyan regös motívumokat is tartalmaz, melyek a lujzikalagori változatokból hiányoznak:

Mi nem innen jöttünk,
hat, hét országon túlról jöttünk,
elszakadt a bakancsunk,
elszakadt a kabátunk,
nincsen még kucsmánk es a fejünkben.
Ha münket behívátok,
egy kis kolbászval megkínálnátok,
egy jó kancsó bort az asztalra tennétek,
még ha adnátok egy kús pénzt is,
hogy vegyünk vele bocskort,
vegyünk vele kabátot,
vagy kucsmát a fejünkbe, nagyon megköszönnénk.¹⁴

Ez a szövegegység felbukkant a Gyimesben élő csángó harsogtatás köszöntőversében is:

Mi nem innét vagyunk,
Hanem onnét vagyunk,
Hol a málé akkoraszemű, mint egy dió.
Száz legény örzi bottal,

Hogy a hangya el ne hordja,
Hajrá, gyerekek!

Ha béeresztenek, bécsiszegünk, bécsoszogunk,
Nyírfakéreg a bocskorunk,
Hajdinaszál a nadrágunk,
Mi szent István szolgái vagyunk,
Kinek füle s a lába lefagyott.
Messzi fődről jöttünk,
Nagyon megéheztünk.
Hajrá, gyerekek!¹⁵

A Tatros, Ojtoz, Tázló és Szeret folyók völgyében fekvő csángómagyar faluközösségek az utóbbi évszázadban fokozatosan átvették a szomszédos románság számos, újesztendőhöz kapcsolódó szokását is. Ebben az átmeneti fázisban előbb még magyar és román nyelven csendültek fel a szómágián alapuló, viszonylag újonnan adaptált szövegek. Majd a második világháborút követő évtizedekben a fiatalok ezt a szokást már csak az urálás szóval (lásd román urare 'köszöntés') nevezték meg, melynek szerkezetében a román rítusszövegek fokozatosan átvették a korábbi, magyar nyelvű köszöntők helyét.¹⁶ Érdekes ténynek tekintjük, hogy a kulturális és a nyelvi asszimiláció során átvett szokáselemeket a római katolikus vallású csángók nagyon sok faluban tovább éltették, mint a szomszédóságukban többségben élő, átadó ortodox románok.¹⁷

1. In Pozsony Ferenc: *Medvék, hejgetők, urálók. Voltak-e samanisztikus hagyományok a moldvai csángó falvakban? Kiállítási katalógus*. Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zabola – Kolozsvár, 2018. 19–24.
2. Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958. 396–443.
3. Pais Dezső: Huj-huj-kaját. Hangutánzó, hangkifejező szavaink néhány ősi rokonságban levő csoportjáról. In uő. *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 44–46.
4. Diószegi Vilmos: Az obi-ugor sámándob eredetének kérdése. *Műveltség és Hagyomány*, V. 1963. 183.; uő. *A pogány magyarok hitvilága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 123–133.
5. Demény István Pál: A hejgetés meg a sámánének. *Néprajzi Látóhatár*, III. 1994. 1–2. 135.
6. Wichmann Györgyné: A moldvai csángók szokásaiból (Szabófalváról). *Ethnographia*, XVIII. 4. 289–290.
7. Demény 1994. 146–147.
8. Kallós Zoltán: Hejgetés Moldvában. *Néprajzi Közlemények*, III. 1958. 1–2. 49–50.
9. Kallós 1958. 49–50.
10. Kriza János: *Vadrózsák. Székely Népköltési Gyűjtemény I.* Kolozsvár, 1863. 348.
11. Weöres Sándor: *Három veréb hat szemmel. Válogatás a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból*. A bevezető tanulmány és forrásjegyzék Kovács Sándor Iván munkája. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1977. 30–32., 47.
12. Demény 1994. 149.
13. Kallós Zoltán: Hejgetés Moldvában. *Művelődés*, XXI. 12. 1968. 42.
14. Bosnyák Sándor: A moldvai magyarok hitvilága. *Folklór Archivum* 12. Budapest, 1980. 129–130.
15. Pozsony Ferenc: Egy gyimesvölgyi köszöntővers szövegelemzése. In Keszeg Vilmos (szerk.): *KJNT Évkönyve* 5. Kolozsvár, 1992. 149.
16. Pozsony Ferenc: Újesztendőhöz kapcsolódó szokások a moldvai csángóknál. *Néprajzi Látóhatár*, III. 1994. 1–2. 151.; Faragó József: A hejgetéstől az urálásig. Egy archaikus moldvai csángó-magyar népszokás elrománosodása és eltűnése. *Honismeret*, XXIV. 1996. 6. 56.; uő. A szabófalvi hejgetés emlékei. *Erdélyi Múzeum*, LVIII. 1–2. 94–103.
17. Pozsony 1994. 165.